Constantin Mavrocordat – promotor al culturii

Dr. Niculina Vârgolici
Departamentul de Ştiinţe Administrative
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
E-mail: nvargolici@yahoo.com

Dr. Ioana Vasiloiu
Muzeul Naţional al Literaturii Române
E-mail: con_ioana@ yahoo.com

Dr. Niculina Vârgolici este conferenţiar la Universitatea din Bucureşti Facultatea de Litere şi Director Departament Ştiinţe Administrative, Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti. Predă cursuri de Corespondenţă şi Negociere în Afaceri, Asistenţă Managerială şi Comunicare Organizaţională.

Dr. Ioana Vasiloiu este cercetător ştiinţific la Muzeul Naţional al Literaturii Române din Bucureşti. A predat seminarii de literatură română la Facultatea de Litere şi Limbi Străine Universitatea din Bucureşti. Domeniile sale de interes sunt: arhivistica, istoria instituţiilor publice din România, istoria literaturii şi limbii române.

Rezumat

Epoca fanariotă a fost privită pentru o lungă perioadă de timp, dintr-o perspectivă negativă. A fost trecută foarte uşor cu vederea activitatea reformatoare, cu scop modernizator a principelui Constantin Mavrocordat. Semnificaţia politicii de reformă a domnitorului fanariot trebuie reevaluată în contextul european şi românesc al secolului al XVIII-lea. Domnul luminat va reforma administraţia, justiţia, sistemul fiscal, învăţământul, înfiinţând instituţii inexistente la acea vreme în Ţările Române. Rolul jucat de reformator în istorie şi, mai ales, în cultură, este incontestabil. Eforturile sale de modernizare a societăţii româneşti s-au concretizat într-un document publicat în anul 1742 în jurnalul „Mercure de France“ cu titlul sugestiv de Constituţie. Domniile sale au reprezentat o perioadă de înnoire în planul gândirii politice, sociale, administrative şi al culturii sub influenţa ideilor iluministe.

Cuvinte cheie: *Constantin Mavrocordat, bibliotecă, şcoală, reformă, instituţie, Constituţie.*

Epoca fanariotă a fost receptată negativ pentru multă vreme în istoria românească. Şi totuşi… aruncând o privire atentă asupra acestei perioade, descoperim „fapte“ culturale racordate la modelul european al timpului precum şi politici publice inovatoare pentru epoca la care ne referim. Om al timpului său, Constantin Mavrocordat

BDD-A27032 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:56 UTC)

va institui în Moldova şi în Ţara Românească o politică de reformă care va atrage atenţia statelor apusene prin ineditul ei, dar şi prin complexitatea direcţiilor de reorganizare a întregii vieţi politice şi sociale a ţării. Toate măsurile de modernizare a societăţii româneşti de la mijlocul secolului al XVIII-lea s-au concretizat într-un document extrem de important publicat, în anul 1742, în jurnalul Mercure de France cu titlul sugestiv de Constituţie. Documentul în fapt, un hrisov din 7 februarie 1741 „*cuprinde în embrion toate reformele de mai târziu ale domnului fanariot*“ (1) din domeniul fiscal, administrativ, juridic, militar, educaţional şi cultural, reprezentând „*primul mare efort de reorganizare a ansamblului vieţii sociale şi politice a ţării […] indicând direcţiile în care se vor fi angajat toate eforturile, reuşite sau eşuate ale succesorilor fanarioţi ai lui Constantin Mavrocordat*“. (2)

Politica de reformă a principelui îl impune drept cel mai important dintre domnitorii fanarioţi, singurul care va aborda printr-o nouă perspectivă „instituţiile“ publice ale statului de la acea vreme: justiţia, învăţământul, armata.

Dacă în domeniul fiscal, fiul lui Nicolae Mavrocordat preia principiul domnilor pământeni – darea unică, plătibilă la patru termene anuale cu evidenţa clară a contribuabililor şi reducerea semnificativă a categoriilor de privilegiaţi fiscali, în cel social, fanariotul este un inovator prin raportare la domnii pământeni, abolirea şerbiei şi reglementarea raporturilor dintre stăpânii de pământ şi ţăranii clăcaşi „*constituind realizarea cea mai importantă şi mai durabilă dintre toate măsurile novatoare ale lui Constantin Mavrocordat*.“ (3)

Legat de politica socială a lui Constantin Mavrocordat trebuie semnalat faptul că instituţia boierimii va suferi transformări radicale în ceea ce priveşte statutul acesteia şi criteriile de acordare a boieriei. Astfel, s-a hotărât că e boier acela care are o slujbă domnească: (mai înainte criteriul fusese împărţirea pământului) mare, sau mică. Dregătorii, de la ban şi până la clucerul de arie, se numeau boieri mari sau veliţi, ceilalţi erau boieri de categoria a doua (primii fiind scutiţi de orice dare, ceilalţi numai de unele dintre dări).

În plan administrativ, reformatorul domn creează o întreagă instituţie, cea a ispravnicilor, care aveau atribuţii în cele trei sectoare esenţiale ale vieţii de stat: fiscalitate, administraţie şi justiţie şi care vor fi plătiţi din visteria ţării.

Tot un element de noutate îl reprezintă decizia domnului fanariot de a introduce limba română în administraţie, în locul limbii greceşti.

Sub raport juridic, Mavrocordat va reorganiza structurile existente, prin acordarea de atribuţii judecătoreşti ispravnicilor şi prin înfiinţarea în fiecare judeţ a unei instanţe de judecată.

Măsurile de reorganizare a vechilor instituţii şi de organizare, a altora noi au contribuit, fără îndoială, la modernizarea Ţărilor Române, aflate sub suveranitatea Porţii Otomane.

Istoria militară a românilor nu poate ignora tentativa fanariotului de a înfiinţa o armată naţională chiar dacă numărul unităţilor care alcătuia oastea domnitorului era modest, ideea înfiinţării unei armate este salutară şi pentru că ea exprimă, aşa cum susţinea N. Iorga, ivirea unui nou spirit într-o societate care „*până atunci nu-şi arătase vitalitatea decât în singura intrigă politică.*“ (4)

BDD-A27032 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:56 UTC)

Politicile administrative, juridice, sociale, militare ale omului politic au fost dublate de remarcabile reforme în domeniul cultural, Constantin Mavrocordat fiind un spirit viu, avid de cultură cu o educaţie aleasă, primită prin grija tatălui său Nicolae Mavrocordat – principele filosof – care îi înmulţea în permanenţă cunoştinţele prin lungi discuţii despre politică, filosofie, noile apariţii de cărţi din celebra bibliotecă de la Văcăreşti.

Despre cultura domnului reformator vorbeşte cu patos un geograf grec N.A. Katsaitis venit la Iaşi pentru a candida la funcţia de istoric oficial al domnului: „*Acest domn este pe de altă parte, foarte erudit petrecându-şi toate orele libere din zi şi o mare parte din noapte în lectură continuă, iubitor de literaţi, determinându-i să vină la el cu mari salarii; el posedă mai multe limbi: greaca vulgară, greaca literară, turca, latina, italiana, franceza, moldoveana şi valaha, aceasta din urmă fiind de fapt una şi aceeaşi limbă*“. (5)

Instituţiile culturale pe care Constantin Mavrocordat le va reforma vor fi instituţiile prin care societatea secolului al XVIII-lea îşi va fi difuzat cu precădere valorile: Biblioteca, Şcoala şi Cartea manuscrisă sau tipărită.

Este cunoscut faptul că Biblioteca Mavrocordaţilor de la Mănăstirea Văcăreşti, constituită prin grija lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul şi a lui Nicolae Mavrocordat – bunicul şi tatăl lui Constantin era o instituţie prestigioasă în Europa acelui timp. Din cartea lui Jacques Bouchard închinată lui Nicolae Mavrocordat aflăm că biblioteca Mavrocordaţilor conţinea cărţi aparţinând literaturii clasice greceşti şi latine, biblice şi patristice: „*Nicolae avea Mischna în ediţia lui Surenhuys, în 6 volume, Amsterdam, 1698-1703, cu comentariile lui Maimonide. Din acesta din urmă, avea o veche ediţie din More nevochim (Ghidul rătăciţilor). Ediţii Bilingve Itinerarium al rabinului Benjamin de Tudèle se găsea de asemenea aici*“. (6) Cu siguranţă, orizontul cultural al tânărului Constantin a fost deschis de faimoasa bibliotecă de care va rămâne ataşat până la moarte, sporind-o cu un număr semnificativ de cărţi şi manuscrise adunate din Orient, dar şi din Franţa sau Italia: „*Abatele Desfontaines, un om de litere francez destul de cunoscut, îi închină ediţia sa din Virgil, şi-l vedem mulţămind, în august 1741, cardinalului de Fleury, ministrul lui Ludovic al XV-lea, care-i trimisese catalogul bibliotecii regale, prin abatele Sevin*.“ (7)

Cum procedează astăzi marile biblioteci moderne, reformatorul Constantin va îmbogăţi biblioteca tatălui său cu tipărituri noi, recurgând la aşa zisă politică a schimbului. Cunoscutul studiu al lui Vasile Mihordea ne informează că, în schimbul copiilor de pe manuscrisele din propria colecţie pe care le trimitea bibliotecii regale, primea, pentru cheltuielile făcute, ediţii de cărţi rare, care se găseau în dublu exemplar la Paris. (8)

Din impunătoarea bibliotecă, pe care şi-ar fi dorit să o achiziţioneze papa Clement al XII-lea, împăratul Carol al VI-lea, regele Angliei, George al II-lea şi regele Franţei, Ludovic al XV-lea, astăzi, mai găsim câteva cărţi la Biblioteca Academiei din Bucureşti.

O personalitate culturală atât de îndrăgostită de *carte* nu putea ignora *şcoala* pe care încearcă să o reformeze, luând, şi în acest sector al vieţii publice, câteva măsuri inovatoare, importante pentru dezvoltarea ulterioară a învăţământului românesc.

BDD-A27032 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:56 UTC)

O primă măsură semnificativă pentru istoria învăţământului este introducerea limbii române în învăţământul elementar şi mediu: ,,*Deci în Academia Domnească elevii vor învăţa acum pe lângă greacă, limba cultă a Orientului, şi latina, limbă cultă a Occidentului şi în acelaşi timp în mai multe şcoli şi limba strămoşească*“. (9)

Tot reformatorul principe va institui inspecţia şcolară, în anul 1734, când îl va obliga pe mitropolitul Moldovei să verifice dacă profesorii îşi fac datoria faţă de elevii lor ,,*să-i înveţe precum se cade şi să-i procopsească*“ (10) Poate cea mai importantă reformă din educaţie a fost trecerea mijloacelor de întreţinere ale Academiei din Iaşi pe seama vistieriei, iar, în Ţara Românească, pentru ca Academia să dispună de mai multe încăperi destinate sălilor de curs, îi va strămuta pe egumeni şi pe călugări de la Mănăstirea Sf. Sava.

Promotor al culturii şi mare iubitor de carte, Constantin Mavrocordat va trimite cincisprezece tineri, fii de boieri la Veneţia, pentru studii şi va prevede un ajutor care consta în hrană şi îmbracăminte pentru elevii săraci, dornici de învăţătură. În domnia sa moldoveană dintre anii 1741-1744, domnul luminat va introduce, în şcoală, studiul limbilor latină şi arabă. O imagine amplă a politicii şcolare pe care a desfăşurat-o cu entuziasm principele fanariot ne oferă Ion Neculce în preacunoscutul său *Letopiseţ*:

,,*Mai socotit-au măria sa Constantin-vodă pentru şcoli de învăţătură, de le-au mai întărit şcoalele cele elineşti şi cele slavoneşti. Aşişdere au mai făcut şcoli de învăţătură şi latineşti şi arăpeşti, şi au dat de ştire tuturor mazililor în toată ţara ca să-şi aducă copiii la învăţătură la şcoală, ca să înveţe orice limbă le-ar fi voia, pentru ca să se afle oameni învăţaţi şi în pământul nostru al Moldovii, precum sunt şi printr-alte ţări şi părţi de locu*.“ (11) Celui care îi va realiza un portret realist în *Letopiseţul* mai sus amintit: ,,*Îi era dragă învăţătura, corăspundenţii din toate ţările străine să aibă, pre silitor spre veşti, ca să ştii ce să faci printr-alte ţări, ca să dobândească numai lăudat la Poartă*“ (12) îi va cere să realizeze nişte tratate de istorie a fiscalităţii, o inovaţie în domeniul cercetării de istorie fiscală cu o certă aplicabilitate dacă ţinem cont de contextul în care au fost cerute, caracterizat de introducerea reformei fiscale în Moldova între anii 1741-1742. Cronicarul îşi va îndeplini cu acribie misiunea, aşa cum procedase şi în *Letopiseţ* unde consemnează cu talentul caracteristic cele două domnii moldovene ale lui Constantin Mavrocordat: ,,*şi după poronca mării tale ca să fac trătaz de câte oi ţinia minte că s-au făcut în ţară şi obiceile, şi bune şi proaste,la ce domnu ar fi ieşit, iată că ţ-am scris cât am ţinut minte şi le ştiu că sunt adevărate. Aşijdere şi câte am audzit den oameni bătrâni, iarăşi li-am scris; ce de aceli ce-am audzit, chizeş nu sunt*.“ (13)

Domn luminat şi reformator autentic, Constantin Mavrocordat va reorganiza viaţa mănăstirească, în acest scop el dispunând întocmirea unei ,,ocolnici“ (un şir de documente) cu toate mănăstirile în vederea reorganizării vieţii monastice în ansamblul ei. ,,Ocolnica“ care numără zece documente dintre anii 1593-1657, urmate de numele unor înalţi ierarhi precum şi numele tuturor marilor dregători în funcţie reprezintă în opinia academicianului Florin Constantiniu o faptă culturală de o importanţă majoră în ansamblul politicii de reforme culturale a învăţatului principe:

,,*În legătură cu reorganizarea vieţii mănăstireşti se află una dintre cele mai de seamă înfăptuiri culturale a lui Constantin Mavrocordat: tipărirea primei colecţii de documente istorice româneşti*.“ (14)

Precum tatăl său, Nicolae Mavrocordat, Constantin a dorit să-şi fixeze propriul rol în istorie, gândul întocmirii unei istorii a celor două ţări româneşti obsedându-l toată viaţa.

BDD-A27032 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:56 UTC)

Dacă principele scriitor Nicolae a pus la lucru trei cărturari: Nicolae Costin, Radu Popescu şi Axinte Uricariul spre a-i povesti domniile moldovene şi muntene, Constantin va apela la Constantin Daponte şi Petru Depasta (doi greci instruiţi de la curtea sa) pentru a-i nota acţiunile politice, diplomatice şi culturale. Din păcate, cronicile lui Constantin Daponte şi Petru Depasta, deşi encomiastice şi savante, au fost departe de ceea ce ar fi trebuit să reprezinte în planul scrierii istoriei marea operă de reformă realizată de principele care va petrece mai bine de douăzeci ani în scaunul domnesc.

În ciuda contextului istoric nefavorabil, a discontinuităţii domniilor, „opera culturală“ a domnitorului luminat rămâne în eternitate prin faptul că ea oglindeşte pe deplin dezideratul de o viaţă al lui Constantin, acela de a face, aşa cum spunea cronicarul Petru Depasta, „din ţara geţilor o icoană a Helladei“, adică a unei ţări de înaltă cultură.

Referinţe bibliografice

(1) CONSTANTINIU, Florin. *Constantin Mavrocordat – Reformatorul*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2015, p. 60.
(2) PAPACOSTEA, Şerban. La grande charte de Constantin Mavrocordate et les reformes en Valachie et Moldavie. În: *Symposium,* p. 365.
(3) CONSTANTIN, Florin. *Op. cit*., p. 93.
(4) IORGA, N. *Istoria românilor*. Vol. VII. Bucureşti, 1938, p. 115.
(5) KATSAITIS, Markos Antonios. Călătorie de la Constantinopol la Iaşi şi de la Iaşi la Bucureşti în anul 1742. Ed. Elena Moisue şi D. Limona. În: *Sacculum. Documente inedite.* Iaşi: Editura Junimea, 1977.
(6) BOUCHARD, Jacques. *Nicolae Mavrocordat (Domn şi cărturar al Iluminismului timpuriu 1680-1730*). Bucureşti: Editura Omonia, 2006, p. 19.
(7) IORGA, N. *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea* (1688-1821). Vol. I. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1969, p. 360.
(8) MIHORDEA, Vasile. *Biblioteca domnească a Mavrocordaţilor*. Academia Română, Memoriile Secţiunii Istorice, Seria III, Tomul XXII, Mem. 16. Bucureşti: Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1940.
(9) CAMARIANO-CIORAN, Ariadna. *Academiile Domneşti din Bucureşti şi Iaşi*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, p. 74.
(10) *Ibidem.*
(11) NECULCE, Ion. *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Bucureşti: Editura de Stat pentru literatură şi artă, 1955, p. 403-404.
(12) *Ibidem*, p. 356.
(13) CONSTANTINIU, Florin. *Op. cit*., p. 141.
(14) *Ibidem*, p. 145.

BDD-A27032 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:56 UTC)